

UITVOERINGSVERSLAG VERDRAG VAN AARHUS 2017

Het volgende verslag wordt ingediend namens Nederland overeenkomstig beslissing I/8

1. Geef beknopte informatie over hoe dit verslag is voorbereid, daaronder mede begrepen welke overheden werden geraadpleegd of hebben bijgedragen aan de voorbereiding, en hoe het publiek is geraadpleegd en hoe met de uitkomsten van de publieke consultatie is rekening gehouden en over het materiaal, dat werd gebruikt als basis voor het verslag.

Het Verdrag van Aarhus is geïmplementeerd in de Nederlandse wetgeving door de volgende wetten:

- Goedkeuringswet Verdrag van Aarhus voor het Koninkrijk der Nederlanden (Stb. 2004, 518);
- Uitvoeringswet betreffende het Verdrag van Aarhus (Stb. 2004, 519).

De eerste wet, die een voorwaarde is voor de bekrachtiging van het Verdrag in de Nederlandse wetgeving, is in werking getreden op 29 december 2004 en is gedeponneerd bij de depositaris op dezelfde datum. Dit houdt in dat sinds 29 maart 2005 Nederland partij is bij het Verdrag overeenkomstig artikel 20 van het Verdrag. De tweede wet, die de inhoudelijke bepalingen voor de aanpassing van de Nederlandse wetgeving aan het Verdrag bevat, is op 14 februari 2005 in werking getreden.

De antwoorden in het eerste nationale uitvoeringsverslag (2007) zijn afgeleid uit de transponeringstabel in de Memorie van Toelichting bij de Uitvoeringswet betreffende het Verdrag van Aarhus. Het Verdrag heeft vooral geleid tot aanpassing van de Nederlandse wetgeving met betrekking tot de eerste pijler inzake de toegang tot milieu-informatie. De tweede pijler heeft geleid tot de invoering van publieke inspraak bij de ontwikkeling van diverse milieuplannen en -programma's. De derde pijler, betreffende toegang tot de rechter, heeft niet geleid tot aanpassing van de Nederlandse wetgeving.

Het ontwerp voor de update van het nu voorliggende vierde implementatieverslag bestrijkt de periode 1 januari 2014 tot 1 september 2017. Een Nederlandstalig concept van het rapport is voorgelegd voor publieke consultatie via de website www.internetconsultatie.nl gedurende een periode van 4 weken, van 13 april 2018 tot en met 11 mei 2018. Tevens is een aantal maatschappelijke organisaties uitdrukkelijk uitgenodigd om het ontwerp te becommentariëren. Ook andere overheden hadden de mogelijkheid om via de consultatie op het concept rapport te reageren. Op de internetconsultatie zijn reacties ontvangen van drie (samenwerkingsverbanden van) particulieren. Naar aanleiding hiervan is het concept-uitvoeringsverslag aangepast en specifieke reactie op de ingebrachte commentaren is zoveel mogelijk gegeven bij de betreffende passages van het uitvoeringsverslag. De inspraakreacties waarvan de betreffende sprekers hebben aangegeven dat deze openbaar gemaakt mogen worden zijn publiek toegankelijk via de website www.internetconsultatie.nl. Reacties die geen betrekking hebben op het onderwerp van het Verdrag zijn buiten beschouwing gelaten. Eén van de reacties is overigens gelijklopend aan de reactie van de betreffende spreker destijds op het concept-uitvoeringsverslag 2013 en was in die rapportage al zoveel mogelijk verwerkt.

Een spreker heeft als algemene opmerking dat het rapport weliswaar een overzicht bevat van de implementatie van het Verdrag in de regelgeving, maar dat praktische informatie over de uitvoering beperkt is of geheel ontbreekt.

Reactie: De internetconsultatie heeft helaas weinige praktische informatie over de uitvoering van het verdrag opgeleverd. Bij een volgend verslag kan gezien worden hoe het voorbereidend proces anders in te richten opdat meer reacties worden ontvangen.

Een spreker wil weten of men zich in het koninkrijk der Nederlanden op het Verdrag kan beroepen.

Reactie: Artikel 120 Grondwet bevat een toetsingsverbod. De rechter mag formele wetgeving en verdragen niet toetsen aan de Grondwet; dit geldt overigens niet voor lagere regelgeving. Los daarvan bepalen de artikelen 93 en 94 Grondwet dat naar inhoud een ieder verbindende

bepalingen van verdragen en besluiten van volkenrechtelijke organisaties rechtstreekse werking hebben en dat wettelijke voorschriften, inclusief formele wetgeving, die daarmee niet verenigbaar zijn geen toepassing vinden. De Nederlandse regering is volgens de Grondwet gehouden de internationale rechtsorde te ontwikkelen (artikel 90 Grondwet) en de Staten-Generaal zien daarop toe.

Voorts is het Verdrag van Aarhus een gemengd verdrag (zowel de lidstaten als de EU zijn partij) en het verdrag wordt via nationale regelgeving en via implementatieregelgeving van EU-regelgeving, waar het parlement bij betrokken is, uitgevoerd. Rechter toetsen dan veelal of die implementatieregelgeving op juiste wijze de EU-regelgeving uitvoert. Tot nu toe blijkt dat het geval. Ook beziet het nalevingscomité onder het Verdrag de implementatie van het Verdrag door de verdragsluitende partijen waaronder Nederland.

2. Doe verslag van bijzondere omstandigheden die relevant zijn voor begrip van het verslag, bijv. of er een federale en /of een gedecentraliseerde besluitvormingsstructuur is, of de verdragsbepalingen een direct gevolg hebben bij inwerkingtreding, of dat financiële beperkingen een aanmerkelijke belemmering voor de uitvoering zijn (optioneel).

Het Verdrag van Aarhus is geratificeerd voor het Europese deel van het Koninkrijk der Nederlanden. De Nederlandse Antillen en Aruba hebben bij de goedkeuring van het Verdrag aangegeven geen medegelding te wensen. Het Verdrag van Aarhus geldt evenmin voor de nieuwe landen binnen het Koninkrijk, Curaçao en Sint Maarten.

De nieuwe status van bijzondere gemeente voor drie eilanden van de voormalige Nederlandse Antillen in de Caribische Zee (Bonaire, Sint Eustatius en Saba: de BES-eilanden) sinds 10 oktober 2010 heeft hierin geen wijziging gebracht.

De territoriale werkingssfeer van verdragen die alleen voor Nederland (maar niet voor de Antillen) zijn goedgekeurd en bekrachtigd, zoals het Verdrag van Aarhus, is bij de transitie beperkt gebleven tot het Europese deel van het Koninkrijk.

Op dit moment wordt er gewerkt aan een algehele stelselwijziging voor de regelgeving op het gebied van de fysieke leefomgeving. Hiertoe is de Omgevingswet aangenomen en wordt onderliggende regelgeving voorbereid. Veel van de bestaande regelgeving op het gebied van de fysieke leefomgeving zal in het nieuwe stelsel worden opgenomen. Omdat het nieuwe stelsel pas na de verslagperiode in werking zal treden, wordt het in dit verslag nog niet inhoudelijk behandeld.

ARTIKEL 3

3. Noem de regelgeving en andere maatregelen die de algemene bepalingen in de leden 2, 3, 4, 7, en 8 van artikel 3 implementeren.

(a) Maatregelen die verzekeren dat ambtenaren en bevoegd gezagsinstanties de benodigde begeleiding verschaffen en helpen zijn expliciet vermeld in artikel 3, vierde lid, van de Wet openbaarheid van bestuur (Wob), in samenhang met artikel 3:45 en artikel 6:23 van de Algemene wet bestuursrecht (Awb). Als iemand een antwoord op een vraag niet kan vinden, dan kan diegene terecht bij het loket Informatie Rijksoverheid, www.rijksoverheid.nl/. Dit kan telefonisch, per E-mail of via Twitter.

In artikel 3, vierde lid, Wob is een verplichting geformuleerd om een verzoeker om (milieu-) informatie behulpzaam te zijn bij het nader concretiseren van het verzoek, bijvoorbeeld als niet duidelijk is wat de verzoeker wil. Een verzoek mag dus niet worden afgewezen omdat het te ruim of onduidelijk is. De rechter beoordeelt in voorkomend geval of het overheidsorgaan daartoe zich voldoende heeft ingespannen.

(b) Maatregelen ter bevordering van milieu-educatie, zijn niet expliciet vertaald in wetgeving. In 2008 werd een beleidsdocument "Kiezen, Leren en Meedoen 2008-2011" vastgesteld

betreffende milieueducatie. Deze nota is opgesteld onder verantwoordelijkheid van de voormalige ministeries van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM)¹, Landbouw (LNV) en Onderwijs (OCW). De implementatie wordt gecoördineerd door een milieu-educatieprogrammabureau.

In 2004 begon een samenwerkingsverband van zes ministeries, het IPO en de Unie van Waterschappen het Programma Leren voor Duurzame Ontwikkeling (LfSD). De kern van alle activiteiten die via dit programma uitgevoerd worden is 'maatschappelijk leren': een proces waarbij verschillende groepen, met verschillende belangen bij elkaar worden gebracht om waarden en kennis te verkennen met als doel om in een samenwerkingsproces nieuwe - meer duurzame - oplossingen te vinden.

c) Door de ruime definitie van "belanghebbende", zoals vermeld in de Awb, worden NGO's op passende wijze erkend en hebben zij een brede toegang tot deelname aan de besluitvorming en toegang tot de rechter.

d) Maatregelen die bevorderen dat burgers hun duurzame ideeën kunnen verwezenlijken en die sociale cohesie in de Nederlandse maatschappij creëren.

Verder was er een subsidieregeling voor milieu en duurzaamheid voor NGO's (SMOM-regeling) die het hen mogelijk maakte (en burgers door bemiddeling door de NGO's) om subsidies te ontvangen voor milieu / duurzaamheid gerelateerde projecten of programma's.

De SMOM-regeling is zowel in budget als in reikwijdte teruggebracht in 2010 vanwege herstructurering van het Nederlandse budgetteringsbeleid. Sinds 2011 is dit subsidieprogramma beëindigd.

(e) Wat betreft de bevordering van de Aarhusbeginselen in internationale fora, worden de onderwerpen van transparantie, toegang tot informatie en publieke participatie gedekt door de coördinatiemechanismen voor de Nederlandse instructies in internationale milieuovereenkomsten. Ook worden regelmatig stakeholderbijeenkomsten georganiseerd (bijv. voor UNEA en UNFCCC). De ontwerprichtsnoeren ter bevordering van het Verdrag van Aarhus in andere internationale fora worden beschouwd met het doel de input en instructies op dit terrein te versterken.

(f) De uitoefening van rechten uit hoofde van het Verdrag wordt voldoende gewaarborgd door de Wet milieubeheer, de Wet openbaarheid van bestuur en de Algemene wet bestuursrecht. Daarin zijn de bepalingen opgenomen over het actief en passief openbaar maken van milieu-informatie..Bovendien bevat artikel 1 van de Nederlandse Grondwet een verbod op discriminatie.

Het Milieu-educatieprogramma werd uitgebreid met nog een jaar en eindigde eind 2012. Sinds 2013 is er een nieuw programma, genaamd "Duurzaam Door". De focus van dit programma is sociale innovatie voor de groene economie. Milieu-educatie is een van de instrumenten om het programma "Duurzaam Door" te implementeren en uit te voeren. Het programma Leren voor Duurzame Ontwikkeling (LfSD) is ook uitgebreid in 2012, en vanaf 2013 bouwt het nieuwe programma "Duurzaam Door" voort op de resultaten van LfSD. "Duurzaam Door" milieueducatie en ESD-implementatie in Nederland, zowel in formeel als in informeel onderwijs.

Sinds 1 juli 2016 biedt de Wet Huis voor Klokkenluiders extra waarborgen voor de bescherming van klokkenluiders, waaronder ook op het gebied van milieu.

¹ Het voormalige ministerie van VROM was het Nederlandse ministerie betreffende volkshuisvesting, ruimtelijke ordening en milieubeheer. Sinds 14 oktober 2010 zijn de onderdelen ruimte en milieu samengevoegd met het voormalige ministerie van Verkeer en Waterstaat tot het nieuwe ministerie van Infrastructuur en Milieu.

4. Beschrijf belemmeringen bij de uitvoering van artikel 3.

In hun reactie op het ontwerp-nationaal implementatieverslag van 2010 verzocht een aantal Nederlandse NGO's om toenemende aandacht ter bevordering van milieu-educatie. Het hierboven genoemde beleid voor milieu-educatie bereikt een nieuwe landelijke aanpak in samenwerking met alle betrokken partijen.

Het nationale Milieueducatieprogramma 2008-2012 resulteerde in de oprichting van een platform - de Groene Coalitie - waar stakeholders zoals milieueducatie-organisaties en vertegenwoordigers van nationale en lokale overheden samenwerken om milieu-educatie te bevorderen en te versterken. Dit platform wordt gefaciliteerd door het programma 'Duurzaam Door'. Wegens bezuinigingen, zowel bij de rijksoverheid als bij lokale overheden, hebben milieucentra de ontwikkeling van nieuwe bedrijfsmodellen en nieuwe strategieën nodig, en zij zijn hier al mee bezig.

5. Geef verdere informatie over de praktische toepassing van de algemene bepalingen van het verdrag.

Begin 2012 is het portaal Atlas Leefomgeving gelanceerd (www.atlasleefomgeving.nl). Via deze site is allerlei informatie over de leefomgeving via digitale kaarten toegankelijk.

De Atlas Leefomgeving is een informatiesysteem dat is ontwikkeld als een portaal-site, een website die toegang biedt tot andere websites, informatiebronnen en diensten op het internet. Daarbij wordt gebruik gemaakt van open source technologie, open uitwisselingsstandaarden en webservices, zodat uitwisseling van kaarten en informatie met andere organisaties, informatiesystemen en registraties binnen het domein van de leefomgeving optimaal is geborgd. De aangeboden kaarten en bijbehorende informatie blijven onder beheer van de leverancier (data bij de bron). Ook biedt de Atlas mogelijkheden om de aangeboden informatie te hergebruiken op andere websites. De Atlas Leefomgeving komt tot stand onder verantwoordelijkheid van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (I&W), het Interprovinciaal Overleg (IPO) en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) in samenwerking met provincies en gemeenten. Het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat beschikt over veel data en besteedt veel aandacht aan open data: data die geordend worden aangeboden voor hergebruik. Inmiddels zijn honderden datasets gepubliceerd als open data. Voorbeeld is de site van het Nationaal Georegister (<http://www.nationaalgeoregister.nl>).

Het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat heeft een Directie Participatie. De Directie Participatie adviseert en helpt de beleidsdirecties van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat bij het betrekken van burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties. Dit van beleidsagendering tot en met de uitvoering en implementatie van beleid en besluiten. De directie heeft tot taak vanuit inhoudelijke vraagstukken de bruggen helpen slaan tussen mensen, organisaties en leefwerelden. De directie draagt bij aan oplossingen voor complexe maatschappelijke vraagstukken op het terrein van infrastructuur en milieu, door het leren op het gebied van participatie te bevorderen. Dit betekent dat de directie eraan werkt om participatie zodanig in het hart van het ministerie en de samenleving te krijgen dat beleid, besluitvorming en uitvoering verbeteren.

De directie kan gebruik maken van het Overlegorgaan Infrastructuur en Milieu (OIM), een bij wet ingesteld en onafhankelijk platform waar maatschappelijke organisaties, bedrijven, burgers, kennisinstellingen en overheden elkaar ontmoeten en met elkaar

beleidsvoornemens bespreken of ontwikkelen. Dit platform heeft in 2016 een ontwikkeling ingezet naar een eigentijds, interactief en agenderend platform, dat binnen- en buitenwereld met elkaar verbindt. De revitalisering van het OIM heeft in 2016 vorm gekregen door onder andere het toepassen van nieuwe vormen van samenwerking, waaronder co-creatie. Meer informatie is te vinden op de website www.overlegienm.nl.

Om invulling te geven aan zo breed mogelijke participatie, beheert de Directie Participatie het Platform Participatie (<http://platformparticipatie.nl/>). Dit platform heeft als doel om duidelijk te maken in welke projecten burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties kunnen participeren. En op welke manier dat kan.

Het begeleiden van zienswijzeprocedures behoort ook tot de kerntaken van de Directie Participatie. In 2016 is begonnen met het publieksvriendelijker maken van de wettelijke zienswijzeprocedure. Dit werd ingegeven door twee ontwikkelingen: de samenleving wordt steeds nadrukkelijker betrokken bij het werk van de overheid, en de mogelijkheden om met elkaar te communiceren zijn uitgebreider dan ooit. Daarom is begonnen met te onderzoeken hoe het publiek op een snellere en aantrekkelijker wijze kan deelnemen aan een zienswijzeprocedure. Dit om een zo breed mogelijk publiek kennis te laten nemen van en te laten reageren op voorgenomen besluitvorming.

Een mooi voorbeeld van participatie zijn de activiteiten op het gebied van circulaire economie (CE). Dit is een breed palet van activiteiten: zo was er een Europese conferentie ('Unwrapping the Package') in januari 2016 tijdens het Nederlandse voorzitterschap van de EU. Ook is in 2016 het Rijksbrede Programma Circulaire Economie ontwikkeld, een bundeling van alle overheidsactiviteiten op het gebied van CE. Dit heeft geleid tot een breed gedeeld Grondstoffenakkoord (250 ondertekenaars) en vervolgens tot vijf sectorgerichte transitieagenda's met vele stakeholders (dit participatieproces loopt nog).

Parallel aan het ontwikkelen van het rijksbrede programma (komend vanuit de overheid, gericht naar de samenleving) is het OIM de omgekeerde richting gegaan: ophalen wat in de samenleving leeft, wat heeft geleid tot een advies aan de Staatssecretaris. Dit gebeurde in de – nieuwe - vorm van een expeditie langs koplopende bedrijven, waarbij hun ervaringen als inspiratie gedeeld werden met andere stakeholders en vertaald werden naar beleid.

Nederland is lid van de Europese Unie waarbinnen veel milieuwet- en regelgeving tot stand wordt gebracht. De Europese Commissie heeft hiervoor het recht van initiatief. In de fase waarin voorstellen voor milieuwet- en regelgeving worden voorbereid consulteert de Commissie alle betrokken stakeholders en houdt zij internetconsultaties die open staan voor iedereen. Ook NGO's en andere overheden maken daar graag gebruik van. Deze aanpak maakt het voor NGO's minder noodzakelijk om hun standpunt via de Nederlandse overheid voor het voetlicht te krijgen. Dit wil niet zeggen dat NGO's helemaal niet meer worden betrokken, in voorkomende gevallen gebeurt dit nog wel, maar de frequentie en diepgang zijn aanzienlijk minder dan 10 of 20 jaar geleden. De omstandigheid dat in deze fase belangen transparant worden gedeeld, heeft ook gevolgen voor de onderhandelingsfase die er op volgt. Initiële posities zijn dan inmiddels gekend. Het parlement ontvangt brieven over de onderwerpen die voor de Milieuraad staan geagendeerd. Hierover wordt standaard overleg gevoerd tussen regering en parlement. Deze brieven zijn openbaar en toegankelijk voor burgers en NGO's.

6. Geef relevante websites, indien beschikbaar:

www.overheid.nl (deze site bevat alle nationale wetgeving, informatie en diensten van alle overheidsdiensten, over wet- en regelgeving, beleid, publicatie van vergunningen, relevante adressen en websites van andere bestuursorganen).

www.infomil.nl (site bevat uitleg van milieuvoorschriften)

www.rijksoverheid.nl (site bevat informatie van de overheid, waaronder parlementaire stukken)

www.wetten.nl (site bevat de Nederlandse wetgeving)

Andere voor het publiek toegankelijke websites met milieu-informatie:

www.dcmr.nl (site van DCMR Milieudienst Rijnmond)

www.VNG.nl (site van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten)

www.platformparticipatie.nl

www.overlegienm.nl

www.infomil.nl (site van het kenniscentrum over milieu en milieuregelgeving)

www.atlasleefomgeving.nl (site bevat kaarten met milieu-informatie en informatie over volksgezondheid).

www.risicokaart.nl (site geeft inzicht in de risico's op een specifieke plaats, bijv. m.b.t. vliegtuigongeluk of overstroming, via postcode of woonplaats; bevat ook advies over hoe met de risico's om te gaan)

www.rivm.nl (site van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu; dit instituut bevordert volksgezondheid en een schoon en veilig milieu).

www.knmi.nl (site van Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut)

ARTIKEL 4

7. Geef wet-en regelgevende en andere maatregelen die de bepalingen betreffende toegang tot milieu-informatie in artikel 4 implementeren.

(a) De procedurele vereisten inzake de toegang tot informatie zijn opgenomen in de Wet openbaarheid van bestuur (Wob). Bepalingen waarin staat dat eenieder toegang heeft tot informatie zonder dat een belang hoeft te worden aangetoond, dat kopieën van de gevraagde inlichtingen worden verstrekt en dat de informatie wordt geleverd in de gevraagde vorm, zijn te vinden in de artikelen 2, 3 en 7. Naast de eerdergenoemde wet, bevat de Archiefwet 1995 soortgelijke bepalingen.

(b) Artikel 6 van de Wob bepaalt dat een besluit op een verzoek om openbaarmaking van milieu-informatie binnen twee weken genomen moet worden, wanneer het bestuursorgaan voornemens is de informatie te verstrekken, terwijl naar verwachting een belanghebbende daartegen bezwaar heeft. Wanneer geen bezwaar wordt verwacht of de informatie wordt geweigerd, bedraagt de beslistermijn in beginsel vier weken. De beslissing kan met vier weken worden verdaagd indien de omvang of de gecompliceerdheid van de milieu-informatie een verlenging rechtvaardigt.

(c) Artikel 3, vijfde lid, van de Wob bepaalt dat een verzoek wordt ingewilligd met inachtneming van de artikelen 10 en 11 van de Wob. Deze artikelen bevatten gronden om een verzoek te weigeren. Volgens vaste jurisprudentie moeten deze gronden restrictief worden toegepast. De algemene regel is dus dat milieu-informatie openbaar is.

De Archiefwet 1995 bevat soortgelijke bepalingen: artikel 14 bepaalt het principe dat iedereen recht heeft op toegang tot documenten die worden gehouden in archieven; artikel 15a van de Archiefwet 1995 specificeert de uitzonderingen die van toepassing kunnen zijn wanneer verzoeken betrekking hebben op milieu-informatie.

(d) Indien een overheidsinstantie de gevraagde informatie niet in bezit heeft, verplichten artikel 2:3 van de Algemene wet bestuursrecht en artikel 4 van de Wob de overheidsinstantie om de verzoeker in kennis te stellen van de overheidsinstantie waarbij het naar haar mening mogelijk is om de gevraagde informatie op te vragen. Daarnaast verplicht artikel 4 van de

Wob de overheidsinstantie een schriftelijk verzoek door te zenden aan die laatstgenoemde instantie en de verzoeker daarvan in kennis stellen.

(e) Artikel 3:46 van de Algemene wet bestuursrecht schrijft voor dat alle besluiten van een overheidsinstantie gemotiveerd dienen te zijn; deze zijn in schriftelijke vorm (art. 1:3, eerste lid Awb).

(f) De eisen voor het in rekening brengen van vergoedingen voor het verstrekken van kopieën, uittreksels en samenvattingen zijn neergelegd in een AMvB, gebaseerd op artikel 12 van de Wet openbaarheid van bestuur (Besluit tarieven openbaarheid van bestuur). Naast dit algemene kader, bevat artikel 3:11, derde lid van de Algemene wet bestuursrecht specifieke bepalingen over de tarieven voor het vrijgeven van informatie met betrekking tot inspraak bij specifieke besluitvorming.

(g) De meeste besluiten op verzoeken om (milieu-)informatie die bij de Rijksoverheid zijn ingediend, inclusief de daadwerkelijke vrijgegeven documenten, worden gepubliceerd op internet (www.rijksoverheid.nl).

(h) De Tweede Kamer heeft het wetsvoorstel Open overheid (Wet houdende regels over de toegankelijkheid van informatie van publiek belang) ingediend; het voorstel is in 2016 aangenomen door de Tweede Kamer, de parlementaire behandeling is nog niet afgerond. Dit initiatiefwetsvoorstel heeft als doel overheden en semi-overheden transparanter te maken om zo het belang van openbaarheid van publieke informatie voor de democratische rechtsstaat, de burger, het bestuur en economische ontwikkeling beter te dienen. De Wet openbaarheid van bestuur wordt dan ingetrokken.

Om deze doelen te bereiken verankert het voorstel de toegang tot publieke informatie als recht van burgers. Daarnaast wordt de actieve openbaarheid versterkt door het verplicht stellen van openbaarmaking uit eigen beweging van bepaalde categorieën informatie. Overheidsorganen moeten een online beschikbaar register gaan bijhouden van de documenten en datasets waarover zij beschikken.

8. Beschrijf alle belemmeringen bij de uitvoering de leden van artikel 4.

Het belangrijkste obstakel was de implementatie van de verplichtingen van het Verdrag van Aarhus inzake milieu-informatie in de bestaande Wet openbaarheid van bestuur over de toegang tot informatie in het algemeen. Meer specifiek, de gronden voor weigering van toegang tot milieu-informatie moesten worden geïntegreerd in een algemene wet, wat heeft geresulteerd in een specifieke regeling. Procedurele waarborgen zijn geïmplementeerd op algemene wijze en zijn dus van toepassing op alle verzoeken om informatie. De informatie over specifieke technische details in milieuvergunningen wordt geregeld in hoofdstuk 19 van de Wet milieubeheer.

Uit de evaluatie in 2009 blijkt dat de implementatie van het Verdrag van Aarhus een toename van de complexiteit van de Nederlandse wetgeving inzake vrijheid van informatie heeft gebracht. Dit wordt deels veroorzaakt door (subtiële) verschillen in terminologie en definities, mede veroorzaakt door verschillen in terminologie en definities in de Europese wetgeving.

De snelheid waarmee de milieu-informatie moet worden verschaft betreft in beginsel 2 respectievelijk 4 weken. Deze termijn kan slechts worden verlengd met 4 weken, indien de gevraagde milieu-informatie omvangrijk of complex is. Bij omvangrijke verzoeken wordt deze termijn niet altijd gehaald.

9. Geef verdere informatie over de praktische toepassing van de bepalingen inzake de toegang tot informatie; zijn er bijvoorbeeld statistieken beschikbaar over het aantal verzoeken, het aantal weigeringen en de redenen daarvoor?

Richtsnoeren voor de eerste pijler van het Verdrag (toegang tot milieu-informatie) zijn opgesteld door het voormalige ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer. Deze richtsnoeren zijn te vinden op de website van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (www.rijksoverheid.nl / ministeries / IenW). Richtlijnen voor gemeenten hoe om te gaan met de toegang tot informatie, zijn beschikbaar op www.infomil.nl.

Het regime van de Wob is geëvalueerd in 2004 en de evaluatie is voorgelegd aan het Parlement. De evaluatie is kwalitatief van aard en bevat een algemene beschrijving van de ontwikkelingen in de toepassing en jurisprudentie. Nadere informatie over de toepassing van de Wob is te vinden op de website <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/wet-openbaarheid-van-bestuur-wob>.

In Nederland wordt internet steeds vaker gebruikt voor communicatie. In 2017 had 97,1% van de bevolking van 12 jaar of ouder toegang tot internet (bron CBS (statline): <https://opendata.cbs.nl/statline> 2017), en dit is een stijging ten opzichte van de voorgaande jaren. Veel instanties en organisaties publiceren (milieu)informatie op internet. Eén van de huidige uitdagingen is te verzekeren dat gebruikers gevraagde informatie gemakkelijk en snel kunnen vinden te midden van de enorme hoeveelheid informatie die beschikbaar is op het internet. Een andere uitdaging is om software te ontwikkelen om (milieu)gegevens te verwerken tot bruikbare informatie. Op dit moment wordt veel moeite gestoken in GIS-software. Deze projecten worden over het algemeen particulier ontwikkeld. In sommige gevallen worden projecten gesubsidieerd. Een voorbeeld hiervan is de app “mijn luchtkwaliteit” van het Longfonds en het RIVM over luchtkwaliteit en een persoonlijk smogalert.

De in augustus 2016 gehouden App-competitie Hacking for Sustainability biedt een platform voor iedereen die data wil inzetten voor duurzaamheid.

Nederlandse NGO's hebben in hun reactie op het ontwerpverslag 2007 aangegeven dat zowel de beschikbaarheid als de kwaliteit van informatie op internet gepubliceerd door provincies, gemeenten en waterschappen aanzienlijk verschillen. De informatie wordt vaak verwerkt en door verschillende organisaties gehouden. Voorts geven ze aan dat die gegevens niet altijd toegankelijk zijn voor onervaren aanvragers.

De hierboven genoemde evaluatie concludeerde in 2009 dat er sprake is van een gestage vooruitgang, maar dat er stappen moeten worden gezet. Dit betreft met name kleinere gemeenten.

Tot voor kort lag de algehele focus op het sorteren, digitaliseren en ordenen van data. Meer recent verschoof de focus naar de manieren van het verstrekken van informatie en de presentatie ervan. Dit proces is vaak onderdeel van veel grotere digitaliseringsprojecten van archieven binnen overheden. De evaluatie beveelt aan te focussen op de presentatie en de inspanningen om de gegevens in gemakkelijk te begrijpen informatie te vertalen. Een van de resultaten op nationaal niveau is de eerder genoemde Atlas Leefomgeving, met informatie over de kwaliteit van de fysieke omgeving en die online is sinds 2012. Veel bevoegde gezagsinstanties verschaffen steeds meer gedetailleerde informatie op hun websites.

10. Geef relevante websites, indien beschikbaar:

www.overheid.nl

www.rijksoverheid.nl

www.infomil.nl

ARTIKEL 5

11. Noem wet-en regelgevende en andere maatregelen die de bepalingen over de verzameling en verspreiding van milieu-informatie in artikel 5 implementeren.

(a) In de eerste plaats bevat de Algemene wet bestuursrecht algemene bepalingen inzake de inzameling en de actieve verspreiding van informatie in het kader van de voorbereiding van besluiten. Artikel 3:2 schrijft voor dat overheidsorganen in het kader van een zorgvuldige voorbereiding van besluiten alle relevante informatie voorafgaand aan de besluitvorming verwerven. Artikel 3:46 vereist dat alle beslissingen van de overheid worden gemotiveerd. Artikel 3:47 schrijft vervolgens voor dat de motivering moet worden vermeld bij de bekendmaking van het besluit. Dit resulteert in een verplichting tot het verzamelen en beoordelen van (milieu-) informatie in gevallen waarin dergelijke informatie relevant is voor het betrokken besluit.

Naast deze algemene vereisten bevat hoofdstuk 4 van de Wet milieubeheer de volgende specifieke bepalingen inzake de verzameling en verspreiding van milieu-informatie. Artikel 4.2 bepaalt dat eens in de vier jaar een wetenschappelijk rapport op nationaal niveau wordt opgesteld dat ontwikkelingen in milieukwaliteit over een periode van ten minste 10 jaar beschrijft. De beschrijving dient in ieder geval te worden gebaseerd op de meest waarschijnlijke ontwikkelingen in de relevante omstandigheden. Dit rapport bevat ook projecties, waarvan redelijkerwijs kan worden aangenomen dat deze zullen plaatsvinden in de periode die het rapport beslaat. Hetzelfde artikel bepaalt ook dat jaarlijks een wetenschappelijk rapport wordt opgesteld dat de ontwikkelingen in milieukwaliteit beschrijft die voortvloeien uit de uitvoering van beleidsmaatregelen in het voorgaande jaar. In het rapport wordt in ieder geval aangegeven in hoeverre de beleidsmaatregelen bijdragen om de resultaten te bereiken die voorzien zijn voor een bepaald jaar door het geldende nationale beleidsplan. Het rapport geeft ook aan hoe de ontwikkelingen in milieukwaliteit zoals daarin beschreven betrekking hebben op die zoals eerdere rapporten vermeld.

M.i.v. 2017 zijn de Natuurbeschermingswet 1998, de Flora- en faunawet en de Boswet vervangen door de Wet natuurbescherming. Artikel 1.9 van de Wet natuurbescherming bepaalt dat eens in de vier jaar een wetenschappelijk rapport op nationaal niveau wordt opgesteld over de toestand en verwachte ontwikkelingen ten aanzien van natuur, bos en landschap.

Artikel 4.3 van de Wet milieubeheer bepaalt dat ten minste eenmaal per vier jaar een nationaal milieubeleidsplan worden opgesteld om richting te bieden aan de regering. Dit plan moet de belangrijkste elementen van het milieubeleid van de overheid bevatten en houdt rekening met mogelijke ontwikkelingen in de samenleving, de kwaliteit van het milieu op de lange termijn en relevante internationale ontwikkelingen. Op regionaal niveau bepaalt artikel 4.9 dat provincies ten minste eenmaal in de vier jaar, een regionaal milieubeleidsplan opstellen, met dezelfde elementen als het eerdergenoemde nationale plan. Op lokaal niveau kunnen gemeenten een gemeentelijk milieubeleidsplan opstellen, maar dit is niet verplicht. Artikel 1.5 van de Wet natuurbescherming bepaalt dat een nationale natuurvisie wordt vastgesteld; op de voorbereiding en wijziging ervan is afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht van toepassing. De Wet milieubeheer en de Wet Algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) bevatten speciale bepalingen over de verplichting om de overheid te informeren over activiteiten die een significante invloed kunnen hebben op het milieu. De belangrijkste bepalingen zijn:

- De Wet Algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) regelt de start, de werking of wijziging van inrichtingen die een aanzienlijk effect op het milieu kunnen hebben. Sinds 2008 wordt het merendeel van de inrichtingen gereguleerd door middel van algemene regels, een vergunning is de uitzondering. Op dit moment is ongeveer 80% van de inrichtingen (mede) onderworpen aan algemene regels. Ze bestaan uit grote en complexe inrichtingen, inclusief IPPC-activiteiten. Dit is niet van toepassing op inrichtingen met activiteiten die worden genoemd in bijlage I, van het Verdrag van Aarhus. Hiervoor geldt een vergunningvereiste. In 2010 trad de hierboven genoemde Wabo in werking ter vervanging van het gedeelte van de

Wet milieubeheer met betrekking tot procedures.

- Als er algemene regels van toepassing zijn op inrichtingen die niet vergunningplichtig zijn, moet de exploitant een melding doen bij het bevoegd gezag en bepaalde informatie aan de overheid verschaffen; dit betreft uitsluitend type B- en type C-inrichtingen in het kader van het Activiteitenbesluit milieubeheer (Ab) (artikel 1.10 Ab).
 - Hoofdstuk 7 van de Wet milieubeheer bevat bepalingen over milieueffectrapportage, in het geval van specifieke, grootschalige activiteiten of overeenkomstige besluiten met belangrijke gevolgen voor het milieu.
 - Hoofdstuk 17 van de Wet milieubeheer bevat specifieke bepalingen over de te nemen maatregelen in bijzondere omstandigheden. Wanneer zich een incident voordoet of heeft voorgedaan in een inrichting waardoor nadelige gevolgen voor het milieu worden veroorzaakt, is de exploitant gehouden de bevoegde autoriteit daarvan in kennis te stellen en verstrekt de exploitant de relevante informatie (oorzaken, maatregelen en andere noodzakelijke informatie om de gevolgen voor het milieu te verminderen). In dit opzicht moet de Wet rampen en zware ongevallen ook worden vermeld. Deze wet biedt een speciaal kader voor informatievoorziening en openbare kennisgeving.
 - Artikel 19.2 van de Wet milieubeheer bepaalt dat de instanties betrokken personen informeren over de gezondheids- en milieurisico's, voor zover deze informatie niet al op grond van de Wet Veiligheidsregio's of een ander wettelijk voorschrift moet worden verstrekt.
- (b) Met betrekking tot transparantie en doeltreffende openbare toegankelijkheid, verplicht artikel 3 van de Archiefwet 1995 overheidsorganen om alle documenten die zij houden in goede orde en voor het publiek toegankelijk te houden. Artikel 8 van de Wob bevat een algemene verplichting tot actieve openbaarmaking van informatie over het beleid, de voorbereiding en de uitvoering, zodra dat in het belang is van een goede en democratische bestuursvoering. Het overheidsorgaan zorgt er bovendien voor dat de informatie wordt verschaft in begrijpelijke vorm, op zodanige wijze, dat burgers zoveel mogelijk worden bereikt. Ook is het van belang dat de informatie tijdig wordt verspreid zodat burgers hun inzichten daarna weer tijdig ter kennis van het overheidsorgaan kunnen brengen.
- (c) Essentiële milieu-informatie wordt opgeslagen in elektronische gegevensbanken die gemakkelijk toegankelijk zijn voor het publiek:
- De bovengenoemde nationale milieuverkenning is beschikbaar op www.pbl.nl.
 - De teksten van alle wetten, AMvB's, regelingen en internationale verdragen worden gepubliceerd in het Staatsblad, de Staatscourant of het Tractatenblad. Bovendien is alle bovengenoemde wetgeving die vanaf 1995 geldt, kosteloos ter beschikking gesteld op www.wetten.overheid.nl. Sinds maart 2014 beheert Infomil in opdracht van IenW op haar website het "Handboek EU milieubeleid en Nederland" met alle actuele milieuwetgeving. Het merendeel van de provinciale verordeningen is te vinden op de websites van de provincies. Gemeenten verkeren momenteel in het proces van het publiceren van hun regelgeving en beleidsvoornemens op hun gemeentelijke websites. Projecten om milieu-informatie op internet te publiceren zijn complex en kostbaar. De benodigde software is algemeen beschikbaar.
- (d) Zie het antwoord gegeven onder punt 11a hierboven.
- (e) Alle wetgeving en beleidsdocumenten met betrekking tot het milieu, evenals voortgangsverslagen, gelet op hoofdstuk 4 van de Wet Milieubeheer, over de uitvoering worden gepubliceerd in overeenstemming met de Bekendmakingswet in het Staatsblad of in de Staatscourant. Provinciale en gemeentelijke regelgeving, plannen en programma's worden ook gepubliceerd in overeenstemming met de Provincie- en de Gemeentewet. Sinds 2010 zijn de Staatscourant en het Staatsblad volledig gedigitaliseerd en worden alleen gepubliceerd op het internet. Provinciale en gemeentelijke regelgeving, plannen en programma's zijn doorgaans beschikbaar op internet. (www.officielebekendmakingen.nl/staatsblad.nl en www.officielebekendmakingen.nl/staatscourant).
- Internationale verdragen, conventies en andere relevante internationale documenten worden overeenkomstig de Rijkswet goedkeuring en bekendmaking verdragen gepubliceerd in het Tractatenblad.

(g) Met betrekking tot de toegang tot milieu-informatie, zie het antwoord in paragraaf 11 hierboven. Informatie met betrekking tot de twee andere pijlers van het Verdrag werd reeds voldoende ingebed in de Nederlandse wetgeving. Artikel 19.1c van de Wet milieubeheer bevat de verplichting voor een bestuursorgaan om uit eigen beweging informatie te verstrekken over de openbare verantwoordelijkheden en functies die het heeft en de openbare diensten die het verleent met betrekking tot het milieu.

(h) Nederland stimuleert het gebruik van ecolabel en andere (Nederlandse of internationale) productcertificering of keurmerksystemen ("milieukeur"). De overheid subsidieert ook een onafhankelijke organisatie ("Milieu Centraal"), die de consument voorziet van productinformatie.

(i) Nederland heeft al meer dan 30 jaar een emissieregistratiesysteem. Dit systeem levert de gegevens die nodig zijn voor de nationale evaluatie van beleidsmaatregelen voor milieubescherming (bijvoorbeeld de nationale milieu-verkenning) en voor meerdere milieurapporten die nodig zijn om aan internationale verplichtingen te voldoen (bijvoorbeeld de rapportageverplichtingen van het Raamwerkverdrag van de Verenigde Naties inzake klimaatverandering, het Verdrag inzake grensoverschrijdende luchtverontreiniging over lange afstand, enz.).

In 2003 verstrekke het emissieregistratiesysteem data voor het indienen van het eerste verslag in overeenstemming met het EG-besluit betreffende de totstandbrenging van een Europees emissieregister van verontreinigende stoffen (EPER) onder de IPPC-richtlijn. Vanaf 2008 wordt het systeem gebruikt voor de uitvoering van het PRTR-protocol onder het Verdrag van Aarhus en de opname van het PRTR in het Europees PRTR.

De informatie over de emissies naar lucht en water die beschikbaar is in het emissieregistratiesysteem, wordt gepubliceerd op een website (www.emissieregistratie.nl). Deze site bevat informatie over stationaire bronnen op basis van de EPER-gegevens, maar ook de meest recente emissiegegevens voor de emissiejaren 1990, 1995, 2000, 2005, 2010, 2014 en 2015 (vastgesteld januari 2017) met bijbehorende [verklaringen](#) van de ontwikkeling van de emissies. De informatie op de website is toegankelijk op verschillende manieren, met als belangrijkste variabelen het individuele bedrijf, gemeente, postcode, type emissie, de industriële sector, en het jaar. De nieuwe versie van de website is voorgelegd aan en besproken met stakeholders uit de overheid, milieuorganisaties en het bedrijfsleven.

12. Beschrijf de belemmeringen bij de implementatie van elk van de leden van artikel 5.

Een beperking is dat de milieu-informatie die moet worden gepubliceerd op de PRTR-website (jaarlijkse emissies van bepaalde stoffen) niet geschikt is voor de meeste burgers. Gezien de vrij technische aard van de informatie, wordt het vooral gebruikt door professionele gebruikers en milieu-NGO's. De verspreiding van milieu-informatie aan het publiek wordt verbeterd door internetsites zoals Atlas Leefomgeving (zie vraag 5) en Compendium voor de Leefomgeving, waarvoor de PRTR een belangrijke bron is.

13. Verschaf verdere informatie over de praktische toepassing van de bepalingen inzake de verzameling en verspreiding van milieu-informatie in artikel 5, bv. zijn er statistieken beschikbaar over de gepubliceerde informatie?

Oriëntatie op PRTR is te vinden op:

<http://www.infomil.nl/onderwerpen/klimaat-lucht/meten-rapporteren/integraal-prtr/steunpunt-prtr/> nl <http://www.e-mjv.nl/documenten/Leidraad/>.

Verder is PRTR een belangrijke bron voor het Compendium van de Leefomgeving waarin de emissies van bedrijven worden geëxtrapoleerd tot geaggregeerde statistieken voor Nederland.

De Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) werkt er naar toe dat inspectiegegevens in principe openbaar zijn. Nu al publiceert de ILT rapportages op haar website. De ambitie is om dat in de komende jaren uit te breiden naar bijvoorbeeld:

- gegevens naar aanleiding van inspecties of onderzoeken,
- uitvoeringstoetsen op nieuwe regelgeving, (analyse)gegevens waarop inspecties kunnen worden gebaseerd
- bedrijfsvoeringsinformatie.

De informatie is te vinden op de website van de ILT: www.ilent.nl.

14. Geef relevante websites, indien beschikbaar:

www.pbl.nl
www.overheid.nl
www.emissieregistratie.nl
www.fo-industrie.nl
www.infomil.nl
www.rivm.nl
<http://statline.cbs.nl/statweb/>
<http://www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/>
<http://www.atlasleefomgeving.nl/home>
www.crisis.nl
www.risicokaart.nl
www.ilent.nl
<http://www.infomil.nl/onderwerpen/integrale/handboek-eu/www.officialebekendmakingen.nl/staatsblad.nl>
www.officialebekendmakingen.nl/staatscourant

ARTIKEL 6

15. Beschrijf wet-en regelgeving en andere maatregelen die de bepalingen uitvoeren inzake inspraak in besluiten over specifieke activiteiten in artikel 6.

Sinds 2008 is het aantal bedrijven dat moet voldoen aan algemene regels in plaats van aan individuele vergunningen vastgestelde regels aanzienlijk toegenomen. Op dit moment moet ongeveer 95% van de inrichtingen in Nederland uitsluitend voldoen aan algemene regels. Inrichtingen met activiteiten die worden genoemd in bijlage I, van het Verdrag van Aarhus, blijven vergunningplichtig.

In 2010 is de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) in werking getreden die vergunningverlening stroomlijnt. Deze wet combineert procedures inzake ruimtelijke en milieuwetgeving en heeft het deel van de Wet milieubeheer met betrekking tot procedures vervangen. Dit betekent dat de procedures voor het verkrijgen van een vergunning voor initiatieven op het gebied van ruimtelijke ordening, bouw-en milieu-activiteiten worden gecombineerd in één beslissing. De aanvraagprocedure wordt volledig digitaal behandeld. In het kort, is de inspraak geïmplementeerd in artikel 3.10 van de Wabo. In overeenstemming met dit artikel is de voorbereidingsprocedure vermeld in afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht van toepassing op het proces van vergunningverlening. De activiteiten opgenomen in artikel 6, bijlage I, bij het Verdrag van Aarhus en de activiteiten met een potentieel belangrijk milieueffect worden vermeld in de Wabo (artikelen 1.1, 3^e lid, en 2.1, 1^e lid, onder e), en artikel 2.1 en in bijlage I, delen B en C, van het Besluit omgevingsrecht (Bor).

Maatregelen genomen om te waarborgen dat het betrokken publiek (in Nederland: "een ieder") wordt geïnformeerd om meer effectief te participeren in de besluitvormingsprocedure,

zijn geïmplementeerd door artikel 3.10, vierde lid, van de Wabo en afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht (zie artikel 3:12). Deze afdeling bevat algemene bepalingen over inspraak bij besluitvorming op milieugebied, die van toepassing zijn als de toepassing van deze afdeling wettelijk verplicht is, zoals in het geval van het verlenen van milieuvergunningen (zie hierboven). Artikel 3:12, vijfde lid, van de Wabo bepaalt dat het publiek / eenieder zienswijzen op een ontwerpbesluit kan indienen.

Meer specifiek:

- Artikel 3:12 van de Algemene wet bestuursrecht bevat eisen aan de tijdige publieke bekendmaking van het ontwerpbesluit, eisen aan de inhoud van de aankondiging, en bepalingen over de relevante informatie die beschikbaar is voor het publiek.

Artikel 13.2 van de Wet milieubeheer bevat bijzondere bepalingen inzake milieu-effectbeoordelingen die moeten worden opgesteld voorafgaand aan een besluit over een vergunning.

Hoofdstuk 3 van de Wabo specificereert de informatie die de aanvrager moet verschaffen wanneer hij een vergunning aanvraagt om een inrichting te starten of in werking te hebben. De informatie wordt beschikbaar gesteld aan het publiek op basis van bovengenoemde artikelen 3:12 en 3:13 van de Algemene wet bestuursrecht.

- Inspraakprocedures die het publiek de mogelijkheid verschaffen om commentaar (schriftelijk of mondeling) in te indienen, zijn geïmplementeerd in artikel 3:15 van de Algemene wet bestuursrecht.

- De artikelen 3:46 en 3:47 van de Algemene wet bestuursrecht bepalen dat besluiten goed gemotiveerd dienen te zijn en dat de motivering moet worden vermeld bij de bekendmaking van het besluit, wat inhoudt dat adequaat moet worden ingegaan op het resultaat van de inspraak.

- Artikel 3:41 van de Algemene wet bestuursrecht bevat specifieke bepalingen inzake de bekendmaking van een besluit dat is gericht tot een concrete belanghebbende. Artikel 3:42 regelt de bekendmaking als het besluit niet is gericht tot een of meer belanghebbenden. Artikel 3:46 vereist dat de redenen worden gegeven voor een besluit en artikel 3:47 vereist dat deze redenen openbaar worden gemaakt tezamen met de beslissing.

- Het hierboven beschreven juridische systeem geldt ook voor de heroverweging of aanpassing van de werking van de inrichting van de in bijlage I genoemde activiteiten.

- Het Nederlandse Besluit genetisch gemodificeerde organismen milieubeheer 2013 (Besluit ggo 2013; gebaseerd op de EU-richtlijnen 90/219, 90/220, 98/81 en 2001/18) heeft voornamelijk ten doel de veiligheid van mens en milieu te waarborgen. De procedurele voorwaarden voor de besluitvorming met betrekking tot genetisch gemodificeerde organismen (met inbegrip van openbare informatie, inspraak en toegang tot de rechter) worden gereguleerd deels door de bepalingen van de Algemene wet bestuursrecht en deels door specifieke voorschriften in het Besluit ggo 2013. Dit juridische systeem is van toepassing op besluiten over ingeperkt gebruik van genetisch gemodificeerde organismen en doelbewuste introductie van genetisch gemodificeerde organismen in het milieu voor overige doeleinden. Het Nederlandse systeem voldoet al aan de richtlijnen betreffende toegang tot informatie, inspraak bij besluitvorming en toegang tot de rechter met betrekking tot genetisch gemodificeerde organismen.

16. Beschrijf de belemmeringen bij de uitvoering van de leden van artikel 6.

Voor zover bekend zijn er in Nederland geen grote belemmeringen bij de uitvoering van de leden van artikel 6.

Een inspreker merkt op dat het betrokken publiek in Nederland nog niet voldoende wordt geïnformeerd om meer effectief te participeren in besluitvormingsprocedures.

Reactie: het Nederlandse systeem kent voldoende waarborgen voor effectieve participatie zoals aangegeven in paragraaf 15.

17. Verschaf verdere informatie over de praktische toepassing van de bepalingen over inspraak in besluiten over specifieke activiteiten m.b.t. artikel 6. Bijv. bestaan er statistieken of is er andere informatie beschikbaar over inspraak in besluitvorming over specifieke activiteiten of over besluiten om de bepalingen van dit artikel niet toe te passen op voorgestelde activiteiten voor nationale defensiedoeleinden.

Sinds 1 juli 2010 is de Nederlandse MER-regelgeving gewijzigd. Medio 2013 is een onderzoek afgerond naar de werking van participatie in de MER-regelgeving (zie de link in paragraaf 18). De hoofdconclusie van dat onderzoek is dat participatie voldoende is geborgd in de huidige MER-regelgeving.

Enkele maatschappelijke organisaties hebben in de publieke consultatie over het verslag opgemerkt dat zij vinden dat er geen sprake is van verbetering van de mogelijkheden tot inspraak voor burgers of milieuorganisaties, terwijl er diverse mogelijkheden zijn geïntroduceerd voor de rechter om besluiten van bestuursorganen ongeschonden door de beroepsprocedure te loodsen (bestuurlijke lus, relativiteitsvereiste, passeren gebreken).

Reactie: Er hebben inderdaad wijzigingen plaatsgevonden. Deze voldoen echter aan het Verdrag (zie ook bijvoorbeeld kamerstukken over de Crisis- en herstelwet en de Wet aanpassing bestuursprocesrecht (Kamerstukken II 2011/12), 33135, nr. 7 en Kamerstukken I 2012/13, 33135, nr. E, blz. 2 en Kamerstukken I 2012/13), 32450, nr G).

Een inspreker vraagt aandacht voor de deugdelijke motivering van besluiten.

Reactie: Het motiveren van besluiten is een verplichting die is vastgelegd in artikel 3:46 Awb en dit is een voortdurend aandachtspunt in de praktijk. Het motiveringsbeginsel is één van de algemene beginselen van behoorlijk bestuur; in de geest van de wet dient een besluit gemotiveerd te worden. Zie ook bijvoorbeeld artikel 3.6.1 van het op de Wro gebaseerde Besluit ruimtelijke ordening. In recent herziene wetgeving – zoals de Wet ruimtelijke ordening en de Tracéwet, is hier meer aandacht voor. In die wetten is namelijk vastgelegd dat een verantwoording over de wijze waarop burgers en maatschappelijke organisaties zijn betrokken in de besluitvorming verplicht is, waarbij ook de resultaten van die participatie zijn beschreven.

18. Geef relevante websites, indien beschikbaar:

www.rijksoverheid.nl

<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2013/06/26/participatie-in-de-uitgebreide-m-e-r-procedure.html>

ARTIKEL 7

19. Noem de passende praktische en/of andere voorzieningen die getroffen worden voor het publiek om in te spreken tijdens de voorbereiding van plannen en programma's betreffende het milieu. Beschrijf de omzetting van de relevante definities in artikel 2 en de non-discriminatie verplichting in artikel 3, negende lid.

Het stelsel van publieke inspraak bij het opstellen van plannen en programma's is vastgelegd in de uniforme openbare voorbereidingsprocedure genoemd in afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht (zie het antwoord over artikel 6 hierboven).

De volgende plannen en programma's betreffende het milieu zijn in ieder geval voorwerp van publieke inspraak:

- Nationale, provinciale en gemeentelijke milieubeleidsplannen (Wet milieubeheer, hoofdstuk

4 (plannen en programma's));

- Waterplannen en waterbeheerplannen op nationaal en regionaal niveau (Waterwet);
- Nationale natuurbeschermingsplannen (Wet natuurbescherming); o.a. de figuur van de nationale natuurvisie (artikel 1.5 Wnb); daarnaast zijn er nog verschillende andere natuurplannen, zoals beheerplannen en het (nationaal) programma aanpak stikstof.-

Bindende ruimtelijke plannen (bestemmingsplannen/inpassingsplannen) op nationaal, provinciaal en gemeentelijk niveau (Wet ruimtelijke ordening).

Bovendien bevat hoofdstuk 7 van de Wet milieubeheer regels inzake de milieubeoordeling van plannen en programma's. Als het gaat om plannen of programma's die belangrijke nadelige gevolgen hebben of mogelijk kunnen hebben voor het milieu, is daarvoor een milieubeoordeling met publieke inspraak vereist. Dit geldt bijvoorbeeld voor structuurvisies (Wet ruimtelijke ordening).

Meer in het algemeen is het Nederlandse milieubeleid gericht op duurzame ontwikkeling en is gebaseerd op vijf "pijlers", waarvan er één gericht is op het vergroten van participatie van burgers en bedrijven bij probleemoplossing. Deze pijlers zijn opgenomen in een milieustrategie, het Nationaal milieubeleidsplan.

De Nederlandse aanpak is gebaseerd op het uitgangspunt dat verbetering van het milieu vraagt om een multi-stakeholder aanpak en legt grote nadruk op de verantwoordelijkheid van de overheid. Het ministerie met primaire verantwoordelijkheid voor het milieu is het ministerie van Infrastructuur en Milieu, daarnaast zijn ook andere ministeries betrokken.

Andere ministeries en decentrale overheden zijn ook op zoek naar manieren om burgers te betrekken bij beleidsontwikkeling. Het toenmalige Nederlandse kabinet zegde toe te zorgen voor een grotere publieke dialoog, om daardoor interesse in interactieve beleidsontwikkeling verder te versterken.

Sinds 2013 zijn alle Nederlandse ministeries verplicht om alle regelgeving ter internetconsultatie voor te leggen.

20. Leg uit wat de mogelijkheden zijn voor inspraak bij de voorbereiding van milieubeleid.

Bij de ontwikkeling van milieubeleid worden doorgaans maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven betrokken door hun de mogelijkheid te geven over concepten mee te praten. Op deze wijze wordt ook al in een vroeg stadium draagvlak gezocht voor nieuw beleid. Specifiek is voor het Nationaal milieubeleidsplan in artikel 4.4 Wet milieubeheer vastgelegd dat belanghebbende instellingen en organisaties bij de voorbereiding worden betrokken en voorts dat afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht van toepassing is, waardoor een ieder in de gelegenheid is een zienswijze in te dienen.

21. Beschrijf de belemmeringen bij de uitvoering van artikel 7.

In hun reactie op het ontwerp-verslag van 2007 gaven Nederlandse NGO's aan dat het besluitvormingsproces met betrekking tot het milieubeleid in toenemende mate plaatsvindt op EU-niveau. Zij geven aan dat inspraak op dat niveau tamelijk vaak is beperkt tot internetraadpleging, wat onvoldoende is naar hun oordeel. Naar hun mening wordt inspraak ook belemmerd vanwege het vereiste hoge niveau van technische kennis. Het verwerven van de noodzakelijke kennis is lastig en vaak kostbaar. Verder nemen zij een tendens van privatisering in de sector onderzoek waar, wat kan leiden tot belangenverstremming. De evaluatie van 2009 bevestigt dit.

22. Verschaf verdere informatie over de praktische toepassing van de bepalingen over inspraak in besluiten ten aanzien van specifieke activiteiten in artikel 7.

Zie deze rapportage.

23. Geef relevante websites, indien beschikbaar:

www.rijksoverheid.nl

www.internetconsultatie.nl (Voor bepaalde wetgeving in voorbereiding wordt het publiek via internet geconsulteerd).

<http://www.platformparticipatie.nl/>

ARTIKEL 8

24. Beschrijf welke inspanningen er gedaan worden om doeltreffende inspraak tijdens de voorbereiding door overheidsinstanties van uitvoerende regelingen en andere algemeen toepasselijke wettelijk bindende regels die een aanzienlijk effect op het milieu kunnen hebben, te bevorderen. Voor zover van toepassing, beschrijf de omzetting van de relevante definities in artikel 2 en de non-discriminatie verplichting in artikel 3(9).

Afgezien van de parlementaire procedure die van toepassing is op de voorbereiding van wetten (advies van de Raad van State, een onafhankelijk adviesorgaan, gevolgd door een parlementaire procedure in de Tweede en Eerste Kamer), voorziet artikel 21.6, vierde lid, van de Wet milieubeheer in een uitgebreide inspraak bij de voorbereiding van algemene maatregelen van bestuur die relevant zijn voor het milieu. Dit houdt in dat ontwerpbesluiten worden voorgelegd aan beide Kamers der Staten-Generaal en worden voorgepubliceerd in de Staatscourant. Aan het publiek wordt de gelegenheid geboden om schriftelijke reacties op de ontwerpen in te dienen bij de minister van Infrastructuur en Milieu binnen een in de Staatcourant vermelde termijn van ten minste vier weken. Met deze opmerkingen dient in de verdere procedure rekening te worden gehouden. Lokale overheden, zoals gemeenten en provincies, hebben soortgelijke procedures voor wetgeving binnen hun bevoegdheid.

25. Beschrijf de belemmeringen bij de uitvoering van artikel 8.

Voor zover bekend zijn er in Nederland geen grote belemmeringen bij de uitvoering van de leden van artikel 8. Provinciale en gemeentelijke overheden zijn op basis van de Provinciewet en de Gemeentewet verplicht een inspraakverordening op te stellen. In die verordening wordt rekening gehouden met de specifieke regionale of lokale context van inspraak. De inspraakverordeningen zijn vindbaar via de websites van de betreffende overheden en vormen een houvast voor burgers in de besluitvorming. Daarnaast is het basisniveau van inspraak in Nederland verankerd in de Algemene wet bestuursrecht. Specifiek voor milieueffectrapporten geldt in de Wet milieubeheer dat niet alleen belanghebbenden maar een ieder een zienswijze mag indienen.

26. Verschaf verdere informatie over de praktische toepassing van de bepalingen inzake inspraak op het terrein dat onder artikel 8 valt.

In Nederland wordt het publiek geraadpleegd over concept wet- en regelgeving die door de regering of het parlement is voorbereid, door een systeem van internetconsultatie via de site www.internetconsultatie.nl.

De Nationale Ombudsman heeft in 2009 een onderzoek gepubliceerd over de kwaliteit van burgerparticipatie in gemeenten. Het onderzoek constateert een herkenbare lijst knelpunten, zoals: de politiek heeft al besloten; burgers worden te laat betrokken; inbreng wordt genegeerd; de gemeente verstrekt geen informatie; door gebrek aan informatie stroken de verwachtingen van burgers niet met de realiteit; de gemeente handelt niet zorgvuldig; de

gemeente wil geen gesprek met haar burgers en de gemeente verstrekt onduidelijke of onvolledige informatie. Tegelijk constateert het onderzoek dat er vele initiatieven zijn om deze knelpunten op te lossen, met wisselend succes.

27. Geef relevante websites, indien beschikbaar:

Alle gemeenten hebben websites die lokale informatie verstrekken. Zoals vermeld onder punt 9 kan de inhoud van websites aanzienlijk verschillen.

http://www.nationaleombudsman.nl/sites/default/files/rapport2009-180_2.pdf

<http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2013/07/09/kabinet-overheidsparticipatie-bij-doe-democratie.html>

[http://www.rijksoverheid.nl/regering/documenten-en-](http://www.rijksoverheid.nl/regering/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2013/07/09/brief-tweede-kamer-doe-democratie.html)

[publicaties/kamerstukken/2013/07/09/brief-tweede-kamer-doe-democratie.html](http://www.rijksoverheid.nl/regering/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2013/07/09/brief-tweede-kamer-doe-democratie.html)

ARTIKEL 9

28. Geef wet- en regelgeving en andere maatregelen die de bepalingen inzake toegang tot de rechter in artikel 9 uitvoeren.

(a) Als een verzoek om informatie is afgewezen, ten onrechte geweigerd, onvoldoende is beantwoord of op andere wijze niet is behandeld in overeenstemming met artikel 4 van het Verdrag, voorzien de artikelen 7:1 tot en met 7:10 van de Algemene wet bestuursrecht in een bezwaarprocedure bij de overheidsinstantie die de oorspronkelijke beschikking heeft genomen. De bezwaarprocedure is gratis (art. 7:15).

Artikel 8:1 van dezelfde wet geldt voor de herzieningsprocedure door een rechtbank. Ten slotte is er een mogelijkheid van hoger beroep tegen de beslissing van de rechtbank. De Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State is de bevoegde rechter voor het hoger beroep (bijlage 2 bij Awb).

(b) Sinds 18 maart 2010 is de Crisis- en herstelwet (Chw) in werking getreden. Per 1 januari 2013 is de Wet aanpassing bestuursprocesrecht (Wab) in werking getreden. De wet beoogt een meer gestroomlijnd en slagvaardig bestuursprocesrecht tot stand te brengen.

Uitgangspunt is dat de rechterlijke procedure gericht moet zijn op het definitief beslechten van het geschil (*final dispute settlement*). Dit sluit goed aan bij artikel 9, vierde lid, van het Verdrag van Aarhus: snelle procedures. De belangrijkste wijzigingen die met de Wab hun intrede hebben gedaan, zijn de volgende:

Allereerst is van belang dat het relativiteitsvereiste is gaan gelden voor het hele bestuursprocesrecht. Eerder gold dit vereiste slechts in procedures die onder de Crisis- en herstelwet vielen. Het relativiteitsvereiste (artikel 8:69a Awb; overgenomen uit de Chw) brengt mee dat de bestuursrechter een besluit niet vernietigt indien strijd bestaat met een (geschreven of ongeschreven) rechtsregel, waar deze regel kennelijk niet strekt tot bescherming van de belangen van degene die zich daarop beroept.

Een tweede wijziging is de samenvoeging van de artikelen 6:18 en 6:19 Awb. Het nieuwe artikel 6:19 Awb is een codificatie van jurisprudentie. Het houdt in dat een bezwaar of beroep van rechtswege mede betrekking heeft op een besluit tot intrekking, wijziging of vervanging van het bestreden besluit, tenzij partijen daar onvoldoende belang bij hebben. Het blijft zo voor belanghebbenden mogelijk op te komen tegen het besluit dat het, in de eerder gestarte bezwaar- of beroepsprocedure, bestreden besluit vervangt.

Verder zijn de mogelijkheden om gebreken in een besluit te passeren verruimd (artikel 6:22 Awb). Voorheen kon een besluit in stand worden gelaten, ondanks schending van vormvoorschriften. Onder het nieuwe artikel 6:22 Awb vallen ook geschreven of ongeschreven rechtsregels en algemene rechtsbeginselen. Ook schending van materiële

regels kan hiermee worden gepasseerd. Dit kan overigens alleen wanneer aannemelijk is dat belanghebbenden hierdoor niet worden benadeeld.

Tot slot is het bestuursprocesrecht zoveel mogelijk geconcentreerd in de Awb. Voor het antwoord op de vraag welke procedure (bijv. rechtstreeks beroep of eerst bezwaar) bij welke bestuursrechter (al dan niet specifiek aangewezen rechtbank, ABRS, CBB of CRvB) geldt, hoeft dus niet meer in de afzonderlijke bijzondere wetten en proceswetten te worden gekeken. Of er een afwijking is van de hoofdregel van de Awb van bezwaar, beroep bij de rechtbank en hoger beroep tegen besluiten, is voortaan in hoofdzaak te vinden in de hoofdstukken 7 en 8 en de (nieuwe) bijlagen 1 t/m 3 van de Awb zelf.

Een en ander leidt tot het volgende stelsel van rechtsbescherming als het gaat om milieu-aangelegenheden:

De mogelijkheid om de materiële of formele rechtmatigheid van een besluit, handelen of nalaten aan te vechten overeenkomstig artikel 6 van het Verdrag, wordt voorzien in (de bijlage bij) de Algemene wet bestuursrecht.

In veel gevallen staat beroep bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State open (bijlage 2 bij de Algemene wet bestuursrecht). Dit omvat beroepen tegen besluiten die onderworpen zijn aan de uniforme openbare voorbereidingsprocedure beschreven in afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht. Dit geldt dus voor besluiten over de in bijlage I bij het Verdrag van Aarhus genoemde activiteiten en besluiten met een potentieel significant milieueffect, die - zoals hierboven in de paragraaf over de uitvoering van artikel 6 uitgelegd – voorwerp zijn van de voornoemde procedure. Beroep kan worden ingesteld door belanghebbenden, dat wil zeggen personen die worden geraakt door het besluit (art. 8:1 en 1:2 van de Algemene wet bestuursrecht). Het is ook vereist dat zij hebben deelgenomen aan de uniforme openbare voorbereidingsprocedure met betrekking tot het betreffende ontwerpbesluit (art. 6:13 van de Algemene wet bestuursrecht).

(c) Leden van het publiek kunnen opkomen tegen handelingen of nalatigheden van particulieren of overheidsinstanties die bepalingen van de nationale milieuwetten overtreden. Eenieder kan een bevoegde gezagsinstantie verzoeken om toepassing van bestuursdwang, het opleggen van een dwangbevel, het opleggen van een boete of de intrekking van een vergunning of een ontheffing daarvoor. Als dat verzoek niet of niet tijdig wordt opgepakt, kan een beroep in overeenstemming met de bepalingen van de Algemene wet bestuursrecht worden ingediend.

(d) Voor effectieve toegang tot de rechter (procedures die voorzien in effectieve rechtsmiddelen, met inbegrip van voorlopige voorziening, en die eerlijk, snel en niet onevenredig kostbaar zijn), zijn de bepalingen uit de Algemene wet bestuursrecht relevant (artikelen 8:41, 8:51, 8:72, 8:66, 8:67 en 8:81).

(e) Adequate informatie over de toegang tot de rechter is te vinden in de artikelen 3:45 en 6:23 van de Algemene wet bestuursrecht. Verwijdering of vermindering van financiële drempels wordt wettelijk gegarandeerd door een speciale wet inzake juridische bijstand (Wet op de Rechtsbijstand).

(f) Gedurende de verslagperiode (2013-2017) is de wetgeving betreffende de toegang tot de rechter nauwelijks gewijzigd. Vermeldenswaard zijn twee nieuwe regels die in werking zijn getreden tijdens de daaraan voorafgaande verslagperiode (2007-2013) die beide de effectiviteit van het besluitvormingsproces vergroten.

Ten eerste zien instanties die niet tijdig een besluit nemen zich gesteld voor het feit dat dit wordt beschouwd als een positieve beslissing voor de aanvrager (Lex silencio positivo). Ten tweede kan aan bevoegde gezagsinstanties die niet tijdig een besluit nemen een boete worden opgelegd, te betalen aan de aanvrager. Deze wetgeving geldt niet voor alle Nederlandse besluitvorming, maar geldt in het algemeen wel voor de meeste wetgeving

inzake milieuvergunningen en milieubesluiten. Maar vergunningen die voortvloeien uit Europese wetgeving inzake de Richtlijn industriële emissies of de richtlijn betreffende de beoordeling van de gevolgen van bepaalde openbare en particuliere projecten op het milieu zijn uitgesloten van de Lex silencio positivo omdat deze richtlijnen niet het gebruik ervan toestaan.

29. Beschrijf de belemmeringen bij de uitvoering van de leden van artikel 9.

In Nederland is een tendens gaande om meer gebruik te maken van algemene regels in plaats van vergunningen.

De consequentie hiervan is dat er in de praktijk feitelijk minder appellabele besluiten worden genomen. Daar staat tegenover dat algemene regels doorgaans minder milieubelastende activiteiten betreffen waarvoor een gelijk speelveld bevorderd kan worden en er in vergelijking met een vergunning minder lasten voor bedrijven en overheid veroorzaakt worden en handhaving en toezicht op de naleving van milieuregelgeving worden vereenvoudigd.

Vanuit een milieuorganisatie is aangegeven dat een stapeling van maatregelen de toegang tot de rechter bemoeilijkt, en dat er in Nederland een trend zichtbaar is dat vereisten om in beroep te gaan steeds verder worden verhoogd. Verder wordt opgemerkt dat het inschakelen van deskundigen en advocaten wordt bemoeilijkt door de hoogte van de kosten. Reactie: Bedoelde maatregelen houden voor een groot deel verband met wetgeving die is opgesteld met het oog op een meer effectief bestuursprocesrecht. Nederland voldoet nog steeds aan de verplichtingen die uit het Verdrag van Aarhus voortvloeien.

Ook wordt opgemerkt dat de introductie van het relativiteitsvereiste een juridische beperking voor toegang tot de rechter vormt.

Reactie: Dit vereiste houdt in dat de bestuursrechter een besluit alleen kan vernietigen als de regel waarop de eiser zich beroept, strekt ter bescherming van eisers belangen. Deze regel is met de Wet aanpassing bestuursprocesrecht in de Awb verankerd. Deze wijziging kan weliswaar beschouwd worden als een beperking in vergelijking tot de eerder bestaande situatie, maar er is geen sprake van een drempel voor de burger om in beroep te gaan. Wel kan het zijn dat de rechter niet het bestreden besluit(onderdeel) vernietigt, omdat hij van oordeel is dat de norm waarop belanghebbende zich beroept niet strekt tot bescherming van het belang waarin hij getroffen stelt te zijn. Bovendien levert de invoering van het relativiteitsvereiste een bijdrage aan de stroomlijning van besluitvormingsprocessen en is het in overeenstemming met het Verdrag.

Vanuit een maatschappelijke organisatie wordt aangegeven dat de Crisis- en herstelwet de mogelijkheden van beroep op de rechter heeft beperkt, soms aanzienlijk.

Reactie: Er zijn met de Crisis- en herstelwet een aantal wijzigingen doorgevoerd; echter, het in Nederland gehanteerde stelsel bevat wel degelijk een adequate rechtstoegang conform het Verdrag van Aarhus. Zo bevestigt de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State in haar uitspraken (bv. ABRvS 17 november 2010, nr. 201004771/1/M2) dat niet kan worden geoordeeld dat artikel 1.6, tweede lid, en artikel 1.6a van de Crisis- en herstelwet buiten toepassing moeten blijven vanwege strijd met artikel 9, tweede en derde lid, van het Verdrag van Aarhus.

30. Geef verdere informatie over de praktische toepassing van de bepalingen inzake de toegang tot de rechter op grond van artikel 9, bv. zijn er statistieken beschikbaar over toegang tot de milieurechter en zijn er mechanismen voor bijstand om financiële of andere belemmeringen op te heffen of te verminderen m.b.t. toegang tot de rechter?

Uitspraken van de rechtbanken en de Raad van State worden op verzoek verschaft. De uitspraken zijn ook toegankelijk via internet: www.rechtspraak.nl en / of www.raadvanstate.nl

of via de ECLI zoekmachine. De zoekfunctie van de sites is verbeterd. De Raad van State heeft ook een optie waar (rechts)personen zich kunnen abonneren op digitale persberichten en nieuwe uitspraken.

Voor de statistieken verwijzen we naar het jaarverslag 2016 van de Raad van State (jaarverslag 2016, Bedrijfsvoering en cijfers), ook beschikbaar op www.raadvanstate.nl.

Mechanismen voor financiële bijstand:

Vooropgesteld zij dat het indienen van zienswijzen over ontwerpbesluiten en het maken van bezwaar tegen besluiten gratis zijn.

- In geval van beroep (bestuursrecht) is er geen verplichting om te worden vertegenwoordigd door een advocaat;

- In Nederland moeten er wel griffierechten aan het gerecht betaald worden. In het geval van milieugeschillen bedragen deze € 168 voor natuurlijke personen en € 334 voor rechtspersonen. In het geval van beroep moet € 251 c.q. € 503 worden betaald. (tarieven bestuursrechtspraak, 2016).

Verder is er een mogelijkheid om rechtsbijstand te ontvangen voor degenen die zich laten vertegenwoordigen door een advocaat (Wet op de Rechtsbijstand). Dit geldt alleen voor natuurlijke personen die zich geen rechtsbijstand kunnen veroorloven. Er zijn specifieke voorwaarden voor deze voorziening. Er is dan een eigen bijdrage verschuldigd voor de rechtsbijstand (afhankelijk van het inkomen en vermogen), tenzij anders is bepaald bij amvb (artikel 35, Wet op de rechtsbijstand; Besluit eigen bijdrage rechtsbijstand). Het geldt ook voor rechtspersonen. Voor NGOs met rechtspersoonlijkheid is de voorwaarde dat de totale middelen niet meer mogen bedragen dan € 10.000.

31. Geef relevante websites, indien beschikbaar:

www.rechtspraak.nl (uitgebreide site over rechtspraak in Nederland);

www.raadvanstate.nl (site van de Raad van State, met onder meer arresten);

www.milieurechtsbijstand.nl (site van de Stichting Milieurechtsbijstand Nederland)

<https://e-justice.europa.eu> (site van European E-justice)

32. Indien van toepassing, geef aan hoe de uitvoering van het Verdrag bijdraagt tot de bescherming van het recht van elke persoon van huidige en toekomstige generaties om te leven in een milieu dat passend is voor zijn of haar gezondheid en welzijn.

Nederland kent een lange traditie van inspraak en bescherming van het milieu. Inspraak is voor het eerst in de jaren '60 van de vorige eeuw wettelijk verankerd. De eerste wetgeving gericht op natuurbescherming dateert uit 1928. Vanaf begin jaren '70 is wetgeving om de leefomgeving te beschermen voor steeds meer sectoren ingevoerd. Deze wetgeving is in 1986 zoveel mogelijk geïntegreerd in de eerste versie van de Wet milieubeheer. De implementatie van het Verdrag van Aarhus heeft in Nederland op een aantal punten tot verbetering van bestaande wetgeving geleid. Zo is informatie meer openbaar toegankelijk, onder andere via het PRTR-Protocol en de Wet openbaarheid van bestuur.

33. Wettelijke en andere maatregelen ter uitvoering van de bepalingen inzake genetisch gemodificeerde organismen op grond van artikel 6 bis en Bijlage I bis.

Met betrekking tot wet- en regelgevende en andere maatregelen die de bepalingen over inspraak in besluiten inzake de doelbewuste introductie in het milieu implementeren en het in de handel brengen van genetisch gemodificeerde organismen in artikel 6 bis, beschrijf: (a) Met betrekking tot artikel 6 bis(1) en: (i) paragraaf 1 van bijlage I bis, regelingen in het

regelgevingskader van de Partij om te zorgen voor een doeltreffende informatie en inspraak voor besluiten onderworpen aan de bepalingen van artikel 6 bis;

De Nederlandse regelgeving over besluitvorming over genetisch gemodificeerde organismen (ggo's) is gebaseerd op de relevante EU-regelgeving. Meest relevant hiervoor zijn de Richtlijnen 2001/18/EG en 2009/41/EG, en de Verordeningen (EG) 1829/2003, 1830/2003 en 1946/2003. De Verordeningen zijn direct van toepassing in Nederland. De Richtlijnen zijn in Nederland geïmplementeerd in het Besluit ggo 2013. Op de Nederlandse procedure voor beschikkingen op grond van het Besluit zijn algemene bepalingen van toepassing van de Algemene wet bestuursrecht. Hierin is informatievoorziening en burgerparticipatie geregeld. Burgers worden geattendeerd op ontwerpbeschikkingen via internet en nationale en regionale kranten en kunnen hun zienswijzen over de voorgenomen beslissing indienen. Alle zienswijzen worden meegewogen bij de definitieve beslissing. De tekst daarvan bevat reacties op de zienswijzen. Belanghebbenden kunnen bij de rechter opkomen tegen de definitieve beschikking. Van de genoemde mogelijkheden wordt geregeld gebruik gemaakt.

(ii) Paragraaf 2 van bijlage I bis, uitzonderingen voorzien in het regelgevingskader van de Partij om de inspraakprocedure van bijlage I bis en de criteria voor een dergelijke uitzondering;

Alle Nederlandse procedures voor vergunningen en toelatingen van ggo's voorzien in burgerparticipatie volgens de Awb. Daar zijn geen uitzonderingen op. Ggo's met een toelating tot de EU-markt mogen op grond van die toelating in Nederland in de handel worden gebracht. Bij andere doeleinden dan het in de handel brengen is de regelgeving voor de besluitvormingsprocedure van toepassing.

(iii) Paragraaf 3 van bijlage I bis, maatregelen genomen om aan het publiek op een adequate, tijdige en effectieve wijze een samenvatting van de kennisgeving beschikbaar te maken ingevoerd om een vergunning te krijgen voor de doelbewuste introductie of het in de handel brengen van dergelijke genetisch gemodificeerde organismen, evenals het beoordelingsrapport, indien beschikbaar;

Zie de beantwoording onder (i).

(iv) Paragraaf 4 van bijlage I bis, maatregelen genomen om ervoor te zorgen dat in geen geval de in die paragraaf genoemde informatie als vertrouwelijk wordt beschouwd;

Dit is geïmplementeerd in zowel de EU- als de Nederlandse regelgeving (zie Richtlijn 2001/18/EG, art. 25). Indien er informatie vertrouwelijk gehouden is, moet er in ieder geval een samenvatting van de informatie zijn die voldoende informatie bevat om de uitgevoerde milieुरisicobeoordeling te kunnen navolgen.

(v) Paragraaf 5 van bijlage I bis, maatregelen genomen om de transparantie van de besluitvormingsprocedures te waarborgen en toegang tot de relevante procedurele informatie aan het publiek te verschaffen, waaronder bijvoorbeeld: a. de aard van mogelijke besluiten; b. De overheidsinstantie die verantwoordelijk is voor de besluitvorming; c. Inspraak regelingen vastgesteld uit hoofde van paragraaf 1 van bijlage I bis; d. Aanwijzing van de

overheidsinstantie waarvan relevante informatie kan worden verkregen; e. Aanwijzing van de overheidsinstantie waarbij opmerkingen kunnen worden ingediend en van het tijdschema voor het doorgeven van opmerkingen;

Websites van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (zie beantwoording vraag 36) bevatten zowel algemene informatie over de procedures, als specifieke informatie over individuele aanvragen en vergunningen.

(Vi) Paragraaf 6 van bijlage I bis, maatregelen genomen om ervoor te zorgen dat de regelingen die zijn ingevoerd ter implementatie van paragraaf 1 van bijlage I bis het voor het publiek mogelijk maken om, op passende wijze alle opmerkingen, informatie, analyses of adviezen voor te leggen die het relevant acht voor de voorgestelde doelbewuste introductie of het in de handel brengen;

Zie de beantwoording onder (i) en (v).

(Vii) Paragraaf 7 van bijlage I bis, maatregelen die ervoor zorgen dat voldoende rekening wordt gehouden met het resultaat van de inspraakprocedures georganiseerd overeenkomstig paragraaf 1 van bijlage I bis;

Zie de beantwoording onder (i) en (v).

(Viii) Paragraaf 8 van bijlage I bis, maatregelen genomen om ervoor te zorgen dat de teksten van besluiten met inachtneming van de bepalingen van Bijlage I bis genomen door een overheidsinstantie openbaar beschikbaar worden gemaakt samen met de redenen en de overwegingen waarop ze zijn gebaseerd;

Zie de beantwoording onder (i) en (v).

(B) Met betrekking tot paragraaf 2 van artikel 6 bis, hoe de eisen gemaakt in overeenstemming met de bepalingen van bijlage I bis een aanvulling zijn op, en elkaar ondersteunend zijn voor, het nationaal kader inzake bio-veiligheid van de Partij en in overeenstemming met de doelstellingen van het Cartagena Protocol inzake bio-veiligheid bij het Biodiversiteitsverdrag.

Het Cartagena Protocol over Biosafety is (via de EU-regelgeving) in Nederland geïmplementeerd met het Besluit ggo 2013. Hierin zijn ook de vereisten volgend uit annex I bis van het Verdrag van Aarhus geïmplementeerd, zodat de betreffende regels gezamenlijk één geheel vormen.

34. Belemmeringen bij de uitvoering van artikel 6 bis en bijlage I bis.

Beschrijf de belemmeringen bij de uitvoering van een van de leden van artikel 6 bis en bijlage I bis.

De bestaande EU- en Nederlandse regelgeving voorzagen voorafgaand aan de inwerkingtreding van artikel 6 bis al in de benodigde regels en procedures. Daardoor heeft de implementatie van artikel 6 bis en annex I bis niet tot hindernissen geleid.

35. Nadere informatie over de praktische toepassing van de bepalingen van artikel 6 bis en bijlage I bis.

Verschaf verdere informatie over de praktische toepassing van de bepalingen over publieke inspraak in besluiten over doelbewuste introductie in het milieu en het op de markt brengen van genetisch gemodificeerde organismen in artikel 6 bis, bijvoorbeeld, zijn er statistieken of andere informatie beschikbaar over inspraak bij dergelijke besluiten of besluiten op grond van paragraaf 2 van bijlage I bis die als uitzonderingen op de inspraakprocedures in die bijlage worden beschouwd?

Alle stappen in de procedure voor door Nederland afgegeven beschikkingen en de teksten daarvan zijn voor een ieder te vinden op de bij vraag 36 genoemde websites.

36. Website-adressen relevant voor de uitvoering van artikel 6 bis

Vermeld relevante website-adressen, indien beschikbaar, met inbegrip van webadressen voor de registers van besluiten en releases die verband houden met genetisch gemodificeerde organismen.

Relevante websites zijn:

http://ggo-vergunningverlening.nl/Introductie_in_het_milieu/Procedures (site met informatie over de vergunningprocedures voor veldproeven en/of klinische trials);

<http://www.ggo-vergunningverlening.nl/Marktaanvragen/Procedures> (site met informatie over de vergunningprocedures voor markttoelating volgens Richtlijn 2001/18/EG deel C of Verordening EG/1829/2003);

<http://www.ggo-vergunningverlening.nl/Vergunningendatabase> (site met vergunningendatabase waar specifieke informatie en documenten te vinden zijn over individuele beslissingen (zowel veldproeven/klinische trials als markttoelatingen);

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/biotechnologie> (site verschaft algemene informatie van de Rijksoverheid over het beleid voor biotechnologie);

<http://www.cogem.net/> (site van de Commissie Genetische Modificatie, het onafhankelijke adviesorgaan van de overheid voor de veiligheid van ggo's).

37. Follow-up van nalevingsvraagstukken

Indien bij de behandeling van een verslag en eventuele aanbevelingen van het nalevingscomité de Bijeenkomst van Partijen tijdens haar laatste vergadering heeft besloten tot maatregelen met betrekking tot de naleving door uw land, kunt u aangeven (a) wat de maatregelen waren; en (b), welke specifieke acties uw land heeft ondernomen om de maatregelen uit te voeren met het oog op de naleving van het Verdrag. Gelieve verwijzingen op te nemen naar de desbetreffende paragrafen, voor zover van toepassing.

Deze vraag kan op dit moment niet beantwoord worden omdat er nog geen bevindingen van het Aarhus nalevingscomité met betrekking tot klachten over Nederland beschikbaar zijn en in de Bijeenkomst van Partijen zijn besproken.